

10
des

I

5

CVo 35

Zur Willkür des Königs Carl Des ersten
Militär in ungarischer G.

29

20 &

בשש
DISSERTATIO PHILOLOGICA.

DE VERBORUM

EN TH: ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ:

Matth. XIX, 28.

SIGNIFICATU ET
COHAERENTIA,

Quam

DEO T. O. M. AUSIBUS CLEMENTER ADSPIRANTE

PRAESIDE

FRANCISCO ULRICO
WALTERO,

S. S. THEOL. DOCT. LING. GRAECAE PROFESS. ET ECCLES.

REF. PASTORE,

AD DIEM JANUARIII MDCCXXXI

H. L. Q. S.

DOMINORUM COMMILITONUM

discussioni offert

RESPONDENS

JOHANNES JACOBUS CUNTZE,

MOLLENBECCA - SCHAUBENBURGICUS HASSIUS.

RINTELII

TYPIS JOHANNIS GODOFREDI ENAX

ACAD. TYPOGR.

LIBRARIUS
MUSEUM
IN
SIGNUM
FRANCISCO
WALTERO
1811

Αγαθὴ ἰσχυ.

§. I.

olet Deus T. O. M. suos cultores, quibus non dixit, *frustra querite me Jes. XLV. 19.* egregiis promissionibus ad officia quaevis animare, non tantum propter varias, quibuscum fidelibus in hac mortalitate luctandum est, infirmitates, verum etiam ob praemiorum aliquando impetrandorū praestantiam. Nullum majus ad pietatem & in ea perseverantiam incentivum est, quam si pii, mundo exosi & hinc variis gravissimisque afflictionibus obnoxii, de felicissimo omnium suarum, quas propter testimonium Christi patienter perferunt, calamitatum, exitu sint certi. En vero summam benignissimi Numinis clementiam, quod illa ipsa opera maximis praemiis exornet, quae non nisi Spiritu S. auctore perfici poterant! Ita nos homines vix quicquam boni agimus, nisi aut necessitate coacti; aut utilitate perspecta, quae si absint, languet nostra actio. Ideo Deus

Quam ob causam Deus seipsum contentibus egregia praemia promittat.

O. M. hanc ingenii humani labem perspicens & ta-
 men omnes homines salvos fieri cupiens, i Tim. II. 4.
 amplissima praemia, quib⁹ pietatem remunerare velit,
 in verbo suo proponit, Harm. Gerbardina T. I. p. 1371.
 Praeterea quoque, dum Deus obedientiam a suis ex-
 igit, eo ipso ostenditur summa futurae gloriae dignitas
 & ὑπεροχή. Quod si, ut vetus proverbium loquitur,
 δύσκολα τὰ καλά. Difficilia quae pulcra, quis hujus
 aevi leves & praetereuntes afflictiones, quaeque ex-
 cellenter excellentis gloriae pondus aeternum confi-
 ciunt, magno non sustineret animo? Leves, quin
 imo momentanae sunt omnes praesentis seculi acer-
 bitates, licet gravissimae, si cum aeternis gaudiis
 comparentur. Quare quum Christus olim suorum
 discipulorum animos in obsequium, & quo se ipsum
 fidei ducem & consummatorem constanter imitaren-
 tur Hebr. XII. 2. flectere vellet, eos futurae gloriae
 promissione instruxit. Quod thematis hujus ver-
 bis declaratur: Amen dico vobis, vos qui secuti estis
 me in regeneratione: quum sederit filius hominis in
 throno gloriae suae, sedebitis vos etiam in thronis duo-
 decim &c. Verba aturo cetroque longe digniora,
 idcirco ea, quantum ob temporis harumve pagella-
 rum angustiam licebit sub censum vocabimus, visuri
 qualis nexus & sensus maxime ἡς παλιγγενεσίας esse
 debeat.

Modus tra-
 stationis.

§. II. Ordinis gratia A. Vocis παλιγγενεσίας
 significatu breviter exposito, varias lectiones & in-
 terpretationes recensibimus. B. Sententiam no-
 stram perspicue exhibebimus & adstruemus. Quod
 no-

nostrum institutum, ut ex voto succedat, clementissimus noster servator ἡς παλιγγενεσίας Spiritum velit largiri, cogitationes nostras & calamum ira dirigere, quo ea proferamus, quæ veros Jesu Christi discipulos & ministros decent.

§. III. Vocem hanc ex πάλιν denuo, rursus, & γένεσις, generatio, ortus, origo compositam, vel in vulgus notum est. πάλιν duo tantum lingua Graeca significat, vel enim est particula *repetitiva*, quæ significat rei repetitionem jam factæ, aut sermonis jam dicti: vel est particula *oppositiva*, significans oppositionem, quum significat *contra*, e *diverso* vid. *Leighii Crit. s.* ad particulam πάλιν, ubi simul observat eam. *Matth. XVIII. 19.* neutrius esse significatus, quum nec Christus ibi quidpiam reperat, quod ante dixerat, neque faciat oppositionem. In supplemento *Crit. sacr.* vero longe plures adducuntur significationes, quod denotet *iterationem*, *vicissitudinem*, *contrariationem factorum*, *retroactionem*, *redintegrationem* & denique *continuationem*. Exempla permulta in *Aristophane*, *Homero*, & *Aristotele*, prostant. *παλιγγενεσία* &c. in genere dicit a) *renascentiam* & rei alicujus in pristinum statum *restorationem*. Stoicos per *παλιγγενεσίαν* novam generationem post *Φθοράν* indicasse constat. vid. *Gatakerus Adv. Misc. col. 770.* & *Suicerus in Thesauro Eccl. T. II. p. 549. B)* *restitutionem* totius naturæ in fine mundi, de qua *Philo de mundo.* Ἀρχανὸν παλιγγενεσίαν ἰὸν κόσμον λαβείν. i. e. denuo mundus nasci non potest: vid. *Euseb. Praep. Evang.*

παλιγγενεσίας
etymon.

Evang. I. XV. c. XI. ubi ἰσὺν ὅλων παλιγγενεσίαν mundi
 instaurationem vocat die novissima venturam. *α)*
In specie hoc vocabulum notat α) illud supernatu-
 rale Dei opus quo homini spiritualiter mortuo, nova
 & Divina infunditur vita, ex incorruptili verbi DEI
 semine per Spiritum Sanctum fœcundati. Quæ
 actio recte vocatur παλιγγενεσία, non autem γένεσις,
 dum per regenerationem nova substantia non pro-
 ducitur, sed corrupta restauratur & renovatur. *β)*
Baptismum, qui consueto in sacramentis tropo, quum
 signo tribuitur signati vel nomen ut *Gen. XVII. 10.*
Ex. XII. 11. 1 Cor. X. 4. Matth. XXVI. 26. vel pro-
 prietas ut *Act. XXII. 16. 1 Petr. III. 21.* vocatur
 λῆτρον παλιγγενεσίας lavacrum regenerationis *Tit. III.*
5. vide fis *Cel. Elsneri* in hunc locum observationes
 lavacrum hoc regenerationis erudite illustrantes,
 ubi paganos per καθοζήλιαν baptismum imitatos esse
 in Isidis sacris monet. *γ)* Restitutionem corporum
 humanorum per resurrectionem, quemadmodum
 de variis hisce significatibus fufius egit laudatus *Sui-*
cerus in thesauro l. c. quare iis recensendis superse-
 demus. In usu quoque fuit vox παλιγγενεσία, apud
 Pythagoreos, ad designandum reditum mentis eis
 γενεσιν, sed longe alium, quam nos Christiani credi-
 mus, illi enim mentem prius defuncti ad vitam in
 corpus alterius redire somniarunt *δ)* Oeconomiam
 N. T. quam *Clemens Alexandr. Pedag. L. II. c. IX.*
Op. p. m. 166. παλιγγενεσιον οἰκονομίαν regenerationis
 Oeconomiam vocat, quod quoque observatum a *Clari-*
riff. Theod. Haseo Biblioth. Brem. Cl. II. Fasc. II. p. 241.
 legi-

legimus; παλιγγενεσίας vocem bis tantum in N. T. codice veluti h. l. & *Tit.* III. 5. occurrere monitu vix opus est.

§. IV. Ἀναγέννησις apud Græcos Patres, *Gregorium Nazianzenum, Nyssenum, Chrysoctomum, Justinum Martyrem, Cyrillum*, aliosque idem denotat, quod παλιγγενεσία, Divus Petrus i *Ep.* I. 3. verbo, ἀναγεννήσας unde ἀναγεγεννημένοι *Ψ.* 23. de regeneratione fidelium proprie dicta loquens, utitur. vid. de verbo γεννω indeque compositis *Stephani Lex.* T. I. col. 824. & seq. ubi & παλιγγενεσίας notionem reperies. Regenerationem secundum primum §. antec. memoratum significatum idem quoque esse quod ἀνάστασις *resurrectio* s. *resuscitatio*, quum per regenerationem pii spiritualiter cum Christo resurgunt, *Rom.* VI. 4. seqq. ἀνακαινώσις, renovatio, ac Hebræum תּוּבָה mutatio, immutatio, decessio, successio, militare vocabulum διαδοχή. *Abwechselung* / *Derwiffelung.* *Job.* XIV. 14. donec veniat תּוּבָה decessio mea, h. e. donec ego de statione decedam, alio succedente, ut in militia fieri solet. LXX. ἕως πάλιν γεννωμαι, vid. *Coccej. in Lexico*, qui & radicis תּוּבָה significatus varios exhibet. Quod autem verbum תּוּבָה verif. 27. *Pf.* CII. bis occurrens, redditum a LXX. περὶ ἐλίξεις καὶ ἀλλαγῆσαι *El. Huttero* ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ per תּוּבָה תּוּבָה exprimendi occasionem dederit, probabile est. Conf. *Buxtorffii Lex. Talm.* in verbo תּוּבָה col. 771. & 772. Quotuplex autem sit ἀνάστασις, nimirum vera & figurata, eaque iterum duplex, vel singulorum credentium, vel totius corporis ecclesiæ solide de-

Synonyma
voces quæ-
nam?

demonstratum ivit Celeb. *Vitringa in Es. XXVI 19, Comment. P. II. p. 61. & seq.* Quod per ἀνάστασις resurrectionis omnium, per ἀναβίωσις autem ea, quæ iustorum est intelligatur, & quod pagani restitutionem quoque post morbum ἀνάστασις vocaverint, & quæ similia notata leguntur in *Leighii Crit. S.* De verbo ἦν autem plura extant in *Gussetii Commentar. Ling. Hebraeae* ubi per *לֹא יִהְיֶה עִבְרִית* mutabis ea atque mutabuntur, mutationem in melius supponi tradit: „At, verba ipsius sunt, Hiphil *עִבְרִית* dicit in super „aliquid notabile, in comparatione cum vestibus, nempe non modo non annihilantur, quæcumque ea „sint, de quibus ἦν usurpatur, sed etiam vesti succedit alia melior. Cælis igitur hisce detractis subrogabuntur novi præstantiores. Porro ut similitudo omnis claudicat, non obstat comparationi hoc discrimen, quod cæli novi faciendi sunt ex ipsa materia veterum. *Conf. Prodrromus Criticus Job. Heeseri ad rad. ἦν.* Ubi hoc verbum valde *πολύσημοι* esse ostenditur. Fallitur tamen in eo, dum hoc verbum de innovatione rei quoad substantiam frequentius reperiri ait, quam de mutatione qualitatum.

§. V. Sufficere hæc quoad notionem vocis possunt. Videamus nunc quomodo hæc verba ἐν τῇ *παλιγγεσία* a diversis varie five cum sequentibus, five præcedentibus conjungantur. Quoniam illa sententia quod ad sequentia referenda sint, receptor est, atque tantæ evidentiaæ olim *Augustino* visâ, ut dicere haud dubitaret; de interpretatione hujus loci *neminem ambigere*, ideo eam primo loco ponimus.

Qui-

Prima circa
nexam
ἦν πα-
λιγγε-
σίας sen-
tencia reccu-
tur.

Quidam ea intelligunt de resurrectione mortuorum & consummatione totius Ecclesiae. Qui hoc sentiunt sunt jam citatus Augustinus de civitate DEI l. XX. c. 5. inquit: Quod ait, in regeneratione, procul dubio mortuorum resurrectionem nomine voluit regenerationis intelligi. Sic enim caro nostra regenerabitur per incorruptionem, quemadmodum est anima nostra regenerata per fidem. Munsterus, Vatablus, Jac. Cappellus, Erasmus Roterod. Henricus Heideggerus in laboribus Exeg. in Matth. inquit ἐν παλιγγενεσία non referendum id est ad praecedentia, quasi dicere voluerit Christus, qui me in regeneratione, seu primo adventu meo, quo mundum regeneraturus in carnem veni, ut Hilarius construit, sed ad sequentia, ita ut beneficii promissi tempus notetur, quod erit regeneratio, hoc est tempus illud, quo post resurrectionem ex mortuis restituentur, perfecte renovabuntur, regenerabuntur in coelo omnia conf. Act. III, 21. 2 Pet. III, 13. Piscator ἐν τῇ παλιγγενεσία ita exponit: in renovatione mundi, vel potius post renovationem mundi in altero saeculo. Quanquam nomen παλιγγενεσίας videtur potissimum intelligendum de restitutione corporum & resurrectione. Clericus etiam παλιγγενεσίας ad tempus resurrectionem secutorum refert; Frider. Spanhemius Dub. Ev. P. 3. dub. 133 p. 768. παλιγγενεσίας gloriae potius, quam gratiae intelligit. Alii veluti Gregorius Romanus, Theophylactus, Lyranus, Hugo Cajetanus, Jansenius, Petrus Martyr, Victorinus, Strigelius, Flac. Illyricus παλιγγενεσίας quoque pro resurrectione mortuorum exponentes apud Gatakerum

B

kerum

kerum *Advers. Misc.* cap. XXXIII. col. 769. & 770. citati leguntur.

Secunda sententia.

§. VI. Per *παλιγενεσιαν* regnum Christi post ipsius resurrectionem innui putant *Camero*, *Hammondus*, *Hugo Grotius*, qui praesertim variis exemplis probare contendit appellationem genituræ hoc sensu receptam fuisse. *Witsius Exercit. XXII. in Symb. Apost. §. XX.* ad praesentem locum notat: *Verum ne hic quidem de universalis judicio sermo esse videtur, quoniam solarum mentio est tribuum Israhælis. Et jam inde a sui in coelum adscensione consedit dominus in throno gloriae ad dextram Patris. Tempusque occupati regni & effusi Spiritus merito παλιγενεσια dicitur: initium quippe seculi novi, quo novum coelum, novaque terra creata, Jes. LXV. 17. & nova facta sunt omnia 2 Cor. V. 17. Idem sentiunt Van Till, aliique. Et ex recentioribus Roëllius in Commentario in Principium Ep. ad Ephesios p. 47. & 48. dicit: παλιγενεσιαν esse rerum omnium innovationem secutam Christi exaltationem & collocationem ad dextram majestatis in coelis, nemo dubitare potest, qui serio attenderit ad ipsorum verborum significationem & connexionem eorumque explicationem in ipsa S. Scriptura, uti ergo γενεσις seu generatio mundi, ortus ejus & creatio, omniumque partium apta dispositio &c. ita παλιγενεσια, ejus post φθοραν corruptionem nova generatio seu innovatio: Eo sensu Stoicos voce illa usos fuisse constat. Talis autem mundi innovatio accidit post Christi glorificationem, quando non tantum restauratio facta in doctrina & mori-*

moribus inter Judaeos & gentes, sed & nova plane mundi facies & σχῆμα introductum. F. A. Lampe Exerc. Sacr. in Ps. XLV. p. 570. huc quoque ex parte propendere videtur. Quod vero ab aliis παλιγγενεσία accipiatur pro totius universi innovatione, Gatakerus l. c. monuit. Id prolixius deducere ideo quoque minus consultum arbitramur, quum resurrectio mortuorum totius universi restorationem vel includat, vel praesupponat. Cum sequentibus Ἡν παλιγγενεσίαν conjungere videtur Lutherus. Wolfius in Cur. Phil. de resurrectione mortuorum intelligit.

S. VII. Alii aliter sentiunt & ἰδὲ ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ cum praecedentibus connectunt, adeo ut, εἰρημὴ non intercedat inter οἱ ἀπολαύθησάντες μοι & ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, sed collocetur demum post ultima haec verba, qua ratione non tempus praemii discipulis conferendi, sed modus sequendi Christum indicaretur. Qui me secuti estis in regeneratione, id est postquam Spiritu meo vos regeneraveram ad novam vitam. Pauciores sunt quibus haec expositio placeat. Quanquam jam monuerit Gatakerus illos sibi invicem non consentire profus, quum Hilarius in Matth. can. 20. de regeneratione, quae fit lavacro baptismi & fidei sanctificatione, & auctor operis imperfecti, quod inter scripta Chrysofomi habetur, in Matth. Orat. 33. de tempore regeneracionis quando homines regenerati per baptismum facti sunt ex filiiis hominum filii DEI, interpretentur. Aretius autem intelligit de vocatione ad agnitionem Christi, poeni-

Tertia sententia cum praecedentibus ea verba ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ connectit.

poenitentia & professione novae doctrinae, quam Christus vocatis discipulis proposuit. Cum quo celeberrimus scripturarum interpres Calvinus consentit, cujus verba prolixius exscribimus. Quidam, ait, hanc particulam ad sequentem contextum rejiciunt. Ita regeneratio nihil aliud esset, quam novitas, quae in-
 stauracionem nostri sequetur, dum absorbebitur, quod materiale est a vita, & corpus nostrum humile in coelestem Christi gloriam transfigurabitur. Sed ego regenerationem potius ad priorem Christi adventum refero, quia tunc coepit renovari mundus, & ex mortis tenebris Ecclesia in lucem vitae emerfit. Atque haec loquendi ratio passim occurrit in Prophetis & ad hujus loci circumstantiam optime quadrat. Nam toties promissa Ecclesiae renovatio spem fecerat mirae felicitatis simulatque adparuisset Messias. Christus ergo, ut errorem illum cobibeat inter regni sui principium & complementum distinguit. Atque adeo voluisset secundum hanc sententiam docere discipulos longe aliam *παλιγγενεσίαν* necessariam esse, quam eam, cujus tunc praejudiciis fascinati tenebantur, regno scilicet Messiae terrestri & usque ad fines mundi protendendo.

Quarta sententia.

§. VIII. Neque desunt demum, qui & cum sequentibus aequae ac praecedentibus commode conjungi posse arbitrantur prouti Bullingerus: Illud vero, inquit, in regeneratione, referri potest, vel ad praecedentia. Vos qui secuti me estis in Evangelii & regni Dei negotio, quod regenerationem tradit, vel referri potest ad sequentia in regeneratione, quan-

quando videlicet sederit Filius hominis in sede majestatis suae &c. Potest autem, Harmonia Gerhardina tom. I. p. 1372. ait, uterque sensus commode conjungi, quia Christus dicere vult: non vos poeniteat jacturae, quam passi videmini, eo quod me verae regenerationis autorem & doctorem, relictis aliquibus vestris reculis prae aliis secuti estis. Non deerit vobis vestrum praemium, quod in magno illo regenerationis & restitutionis omnium die universo mundo patefaciam. Conf. Erasmus Schmidius, qui in medio relinquere videtur, quatenam harum sententiarum praeferenda sit. Non igitur *Qualterus* solus, sic notante *Gatakero*, utramque regenerationem, tam praesentem, quam & futuram intellexit.

§. IX. Antequam vero exhibeamus uniuscujusve sententiae rationes, ex quibus demum constare poterit, quatenam sit praeferenda, hoc monere debemus, nobis dum hujus materiae ulteriorem expositionem meditaremur, eamque in rem virorum eruditorum labores conferremus haud leves fuisse, scrupulos injectos, quomodo horum verborum legitimum conceptum nobis formare, verumque sensum eruere quiremus. Non, quod arbitremur in interpretationes memoratas ad unam omnes a scopo aberrasse, sed quod animadverteremus viros quosdam eruditos veluti *Deylingium* & *Wolsum* in quibusdam dissentire, hic enim celeberrimos viros *Roëllium* & *Lampe* ἢ παλιγγενεσι, an ad antecedentem phrasin οἱ ἀπολαύσαντες μὲς referre ait, ille vero *Roëllium* eorum classi adscribit, qui cum sequentibus

Quaedam necessaria, ante discussionem sententiarum, monentur.

con-

conjungunt, commate posito post verba haec ἀπο-
 λεθήσονται μοι. Quae discrepantia inde, prouti nos
 judicamus, oritur, quod vel 1.) praesupponatur, Ser-
 vatores nostrum suis discipulis constantiam in ob-
 sequio, fide & professione novae doctrinae serio
 commendasse, ut Christus diceret, quando me in-
 posterum, quum a mortuis resurrexero, & novam
 oeconomiam, abrogando veterem, inchoavero, effu-
 so Spiritu regenerationis, fueritis secuti, etiam tunc
 quando Filius hominis sederit in throno gloriae,
 sedebitis vos etiam &c. adeoque hic aor. I. prop-
 rie & ordinario sensu exponeretur: Wenn ihr mit
 so fort bis ans Ende werdet nachgefolget haben / wie
 bisher geschehen ist. Vel 2.) illa verba ὅταν ὁ υἱος
 ἀνθρώπου non de illustri Christi adventu & manifesta-
 tione gloriae suae in ultimo iudicio intelligantur, sed
 de tempore, quo Christus a mortuis revocatus, in
 coelum evehctus, thronum suum occupavit, & per
 effusionem Spiritus S. sese Regem esse declaravit.
 Vel 3.) quod quae Deylingii mens esse videtur,
 praesupponatur eo ipso, quo terminus ille παλιγγνε-
 σίας initium suum in Christi resurrectione habere
 statuitur, eo ipso etiam ad sequentia verba, haec ἐν τῇ
 παλιγγνεσίᾳ referenda sint. Et ne quid dissimule-
 mus, rei convenientius videtur, ut sententiae aesti-
 mentur ex termino a quo & ad quem παλιγγνεσίᾳ
 refertur. Quod si enim ille ponatur in vocatione
 discipulorum, verba ἐν τῇ παλιγγνεσίᾳ cum prae-
 cedentibus, si hic in Christi resurrectione, vel in-
 novatione omnium cum sequentibus cohaerent.

In-

Interim suo quisque de hisce verbis fruatur conceptu. Nos dicta sequemur conceptumque nostrum. Quantum enim videmus celeberrimi Roëllii verba loco allegato eo tendunt, ut demonstret, quod promissio Christi discipulis facta, statim atque in coelum fuerit euectus, impleri coeperit, adeoque ita exponi nequeunt, acsi cum praecedentibus *ἢν παλιγγενεσίαν* copulaverit. Tempus enim praemii confundendum minime esse cum tempore vocationis & fidei liquido constat.

§. X. Rationes nunc proferendae quibus unaquaeque sententia innitur. Prima sententia, communissima est atque plurimorum Ecclesiae primitivae Patrum, qui hunc locum ita exposuerunt, subnixa testimoniis, proluxe apud Gatakerum enarratis; quanquam prima haec expositio diversas species interpretandi iterum in se complectatur, quum alii de totius hujus universi restauratione, alii vero de resurrectione mortuorum solum sermonem Christi institui velint. Verum nil impedit, quo minus diversi hi modi exponendi pro una eademque sententia haberi queant, siquidem vel hujus universi & *πάσης κτίσεως* restitutio (a qua tamen lapsos angelos damnatosque homines excludendes merito esse putamus) cum mortuorum resurrectione conjuncta erit, adeoque illius consequens, aut resurrectio mortuorum & *παλιγγενεσία* corporum, de qua Paulus I Cor. XV, disserit quasi hujus *ἀποκατάστασις* effectus. Quicquid sit, sive hujus orbis restauratio & resurrectio mortuorum uno eodemque momento accidant, sive

Argumenta
primae sententiae
referentur.

five tempore differant, de quo proprie non quaeritur, probabile esset ^{a)} talem restitutionem, qualem S. Literae ultimis temporibus passim promittunt hic innui, quando Christus totius orbis iudex a Patre constitutus, gloriosus, ita ut ab omnibus ejus ^{δξη} majestas & potentia agnoscat, adpariturus est. Licet enim Christus inde ab adscensione solium suum occupaverit, & post tot exantlatos labores atque cruciatus summa fruatur quiete, nihilominus tamen quies ipsius tamdiu summa atque perfecta dici nequit, quamdiu Ecclesia, ipsius corpus, variis in hoc mundo afflictionibus adhuc est obnoxia. Quin imo ^{b)} illud iudicium apostolis a Christo promissum in praesenti seculo locum obtinere nequit, verba enim servatoris *καθίστατε κθι υμεις επι δαδεια θρόνους, κρινοντες τας δαδεια φυλας τη Ισραηλ*, nimis ampla & angusta sunt, quam ut ad seculum praefens praesentemque Apostolorum, quum animae ipsorum solum in coelo existant beatae, referenda sint. ^{a)} Conjunctione *εσαν* ad aliquid antecedens respicere, evidens esse videtur, adeo ut separari ab antecedentibus *εν τη παλιγγενεσιαι*, quorum hoc quod sequitur ulterior expositio, non possit. ^{γ)} Testimonia Patrum, quae *παλιγγενεσιαν* sic interpretantur, huc velificari, atque argumentum pro prima hac sententia exhibere sat grave negari nequit.

Secundae ex-
 positionis
 rationes.

§. XI. Secundam sententiam adstrunt, ^{a)} quod tunc quum Christus ex mortuis resurrexit & in coelum videntibus suis discipulis adscendit, statim occupavit thronum suum *κατω ενικησα, κθι εκα-*

ἐκάθισα μετὰ τοῦ Πατρὸς μου ἐν τῷ θρόνῳ αὐτοῦ. *Ego vici & sedeo cum patre meo in throno ejus Apoc. III. 21.*
 β) Quoniam per Christi ascensionem & exaltationem ad dextram majestatis, qua ὑψώθη, dicitur *Act. II. 33.* publice declaratum fuit, coelum nunc reclusum, & cum terra conjunctum, adeoque ut verbis Apostoli ad *Col. I. 20.* utar *omnia Patri tum quae in terra, tum quae in coelis, reconciliata esse.* Ita omnis inimicitia Deum inter & homines, beatos coelites & fideles in terra palantes ablata & vera pax restituta.
 γ) Novam tunc mundo faciem accessisse, sive doctrinam, quae multo suavior clariorque, sive mores, qui posthac politiores, & humanitati convenientiores esse debebant, spectemus, dubio plane caret, ut recte dixerit *cl. Roëllius* reformationem esse factam in doctrina & moribus, inter Judaeos & gentes Cui δ) accedit, quod Sacra Scriptura talem *παλιγγενεσίαν* confirmet *2 Cor. V. 17. Vetera praeterierunt, ecce nova facta sunt omnia.* ε) Ipsa connexio pro tali sensu peroret, vel eum stabilire primo intuitu videatur, nimirum Servatorem discipulos suos adversus gravissimas ex morte sua orituras afflictiones & dolores brevi licet duraturos *Job. XVI. 20.* ne in eis animum desponderent, confirmare voluisse, siquidem Christus per passiones & mortem consummatus gloria & honore maximo eum in finem coronandus erat, ut fideles suos sodales, discipulos, omnesque in ipsum credentes aliquando glorificaret, atque adeo ab omnibus liberaret miseriis. ζ) Et quid judicatu est proclivius, quam hunc fuisse Christi
 C sco-

scopum, ut insignem illam *καταστροφήν* praenuntiaret, quae ipsius contemptum abjectumque statum insequi debuit, ut scilicet a Judaeis iudicatus & condemnatus ipsos iudicaret per verbum Evangelii ab Apostolis praedicandum. Conf. *Röllius* loco supra citato.

Tertiae sententiae vires.

§. XII. Non abs re agere illos, qui verba *ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ* cum praecedentibus connectunt, ut modus Christum sequendi, non tempus praemii discipulis conferendi designetur, id sequentia declarant. a) Quoniam post haec verba demum in multis codicibus Graecis *επιμή* conspicitur, quam distinctionem quaedam versiones vulgatae editionis sequuntur. b) Si verba Christi propius inspiciantur, voluit iis arrogantiam Petri, de bonorum derelictione & jactura, quam una cum reliquis discipulis ex Christi amore subierit, gloriantis, in eaque turpiter meritum quoddam constituentis, reprehendere, atque docere, in quo vera ipsius imitatio, obsequium fides atque amor consistant, & quales demum actiones remunerandae sint, nimirum *τὸ ἀκολουθεῖν αὐτῷ ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ*. c) Verus fons omnis boni in homine Spiritus Sanctus est, nisi enim quis *γεννηθῆ ἄνωθεν* *reginitus desuper* Job. III. 3. regnum DEI videre nequit, hinc monebantur discipuli in externis operibus & officiis, quae gentiles atque hypocritae itidem peragunt, minime subsistendum, nullamque veram gloriam in iis ponendam, sed attendendum ad internas Spiritus regenerantis operationes, quarum non ultima sit humilis animus, caete-

caeterum omnem remunerationem arbitrio Divino committendam. *d*) Nihil unquam in S. literis promittitur nisi sub conditione quorundam officiorum. Stipulatio praecedit, promissio sequitur: quare Christus egregiorum atque perampolorum praemiorum spem faciens absque dubio modum praescribere voluit, quem observare deberent ipsum. *ἀκολούθησαντες*. Maxime *e*) quando in eo erat ut mox per mortem legi damnanti satisfaceret, iis revocare ad animum consultum esse duxit qualis Spiritus filii essent nempe Dei, qui non quaerit mundana non mercedem corruptibilem, qualem regum hujus saeculi ministri desiderant & recipiunt, sed (*κληρονομία ἀφθαρτον καὶ ἀμίαντον καὶ ἀμόραντον τετηρημένην ἐν οὐρανοῖς*) haereditatem, quae nec corrumpi potest, nec contaminari, nec marcescere, in coelis servatam; I Pet. I. 4. ideo Christus tempus praemii tribuendi determinabat: *Quum sederit Filius hominis in throno gloriae suae sedebitis vos etiam in thronis duodecim, judicantes XII. tribus Israël.* Atque *f*) nihil aptius erat ad deflectendas, seu deducendas discipulorum mentes a regni Christi terreni & gloriosi, quod in hisce terris somniabant erigendum, expectatione, crudum enim iis regni coelorum fuisse conceptum petitio matris filiorum Zebedaei *Matt. XX. 21.* & contentio discipulorum de primatu *Luc. xxii. 24.* restantur, quam hunc ipsum Christi sermonem, quo illis fuit declaratum quid & quomodo agendum sit, qualisve speranda merces, excepisse constat, utique hoc eo faciebat, ut tempore triduoano mortis Domini sui

animum non deponerent, sed certo essent persuasi Christum ex mortuis resurrecturū & mox in coelum recipiendum, ibi paraturum locum pro ipsis. Nihilom tamen secius hocce Christi dictum, ut erant desides & inspidi, iis parum inhaesit *Luc. XXIV. 21. Nos autem sperabamus illum esse, qui redempturus esset Israël.* Quod si ita exponantur haec verba complecterentur rectam admonitionem, quid in posterum discipuli agere debeant, & quod minime sufficiat semel Christum profiteri, sed fidem constanter servandam & ita praemium tandem reportandum. **So wäre der Sinn: Wenn ihr mir so hinüber wie bisher werdet als Wiedergebörne gefolget seyn / so sollt ihr auch wenn des Menschen Sohn sitzen wird auf dem Thron seiner Herrlichkeit / sitzen und richten die zwölf Geschlechter Israel.** g) Correctionem factus Petri, qui in externo opere gloriabatur, & non memor erat Divinae gratiae, cui sua regeneratio accepta ferenda, igitur Christus tecte innuere voluit sibi esse libertatem circa praemium, ejusque terminum sibi relinquendum, qui libere & gratiose absque ullo, ad ullum meritum & opus respectu vocasset, & regenerasset, quod enim discipuli Christum sequerentur, illud ex regenerante & verbum Christi foecundante Spiritu. Non autem eo illud sensu accipiendum est, quod si ita uti hactenus in posterum me fueritis secuti, ac si Christus suorum discipulorum actiones omnes adprobaverit, quas non omni modo regno & voluntati Jesu Christi fuisse conformes abunde constat. Supponitur enim sub phrasi
ano.

ἀκοῶσθε πάντες μοι cognitionis, fidei, amoris & patientiae incrementum, quod enim virtutes Christianae continuo augmento opus habeant, in confesso est.

§. XIII. Medium tenent sententiae ultimae fautores, qui nihil referre ajunt, sive haec ἐν τῇ προληγουσῶν cum sequentibus, sive praecedentibus copulentur. 2.) Etiam sensus utroque modo planus existat, praesertim in re de qua judicare Christiana libertas permittit, & jubet. 2.) Interpunctionum discrepantia, dum quidam codices per commota, discrepantia & a praecedentibus & a sequentibus sejungant, instar characteris haberi posset, quod utraque exponendi ratio a scopo haud aliena sit. Quis enim in tanta lectionis diversitate apodicticam probationem susciperet, Oedipus id divinaverit!

§. XIV. Videbimus nunc quid sententiae uniuscujusque rationibus opponi queat, prima quidem Patrum testimonio atque auctoritate, qua non movetur nisi & illorum dicta veritati sint consona nititur. Et quamvis praesens quaestio ad ea pertineat, quae fidei fundamentum directe non attingunt, quum quisque eam pro suo concipiendi modo interpretari, et secundum hanc sententiam vel ad resurrectionem mortuorum, vel totius seculi innovationem referre queat. Interea tamen imo sessionis Christi in throno suo initium collocandum est in adscensione, per quam dicitur coelum capere usque ad tempora restitutionis omnium, Act. III. 21. & qui ad dextram patris ceu consummatus sponsor erectus est, eo momento, quum coelum ingrederetur. Neque hic ob-

Quibus ex causis quidam medium teneant, secundum ultimam sententiam,

Opponuntur quaedam sententiae primae.

obstat, quod Christi gloria ejusque quies, cujus sessio in throno signum est, nondum perfecta diceatur, quamdiu ea non ab omnibus agnoscatur, & Ecclesia, ut Christi corpus, in hoc mundo graves ignominias & cruciatus sustineat, conjunctio enim *orav* hanc sessionem restringit arctius ad Christi glorificationem, quae initium & causa glorificationis fidelium. Deinde 2do, Quemadmodum glorificationis fidelium initium ponendum in Christi exaltatione, ita & iudicii illius, cujus assessores Apostoli futuri dicuntur, prout enim iudicium fidelium iudicio Christi subordinatum est, ita & per verbum Evangelii iudicium pronuntiant in omnes, qui sese Christo, vel verbis, vel factis opponunt. Sic fideles dicuntur mundum iudicaturi *1 Cor.* VI. 2. Quale autem hoc sit iudicium quod ipsis quoque, *Apoc.* XX. 4. tribuitur de eo vid. *Turretinus Theol. Elenct.* T. 3. pag. 670. & seq. ubi simul quaedam in huius loci illustrationem reperiuntur. Quod 3tio de particula *orav* adseritur, illam respicere ad immediate praecedentia, concedi quidem potest id, salvo tamen sensu prioris enunciationis, quae in se completa. *Ihr seyd mir bisher nachgefolget in der Wiedergeburt* / quae verba in se complectuntur statum tristem & abjectum. Quid autem hunc statum insequetur? *Ihr werdet mir auch gleich seyn in der Herrlichkeit* / denn wenn des Menschen Sohn sitzen wird &c. Sic miscentur tristitia laetis. Sic duae occurrerent distinctae veritates, nimirum 1.) Communitio passionum & 2.) *noisyavia* gloriae, quae licet sine

sint se junctae, simul tamen conspirant. Ut hinc nullal
 talis connexio per hanc particulam indicetur.
 Quod obrenditur 4to stramineum & lubricum est,
 auctoritas enim humana & multitudo sentientium
 regula iudicii nostri non est. Narravere Patres ta-
 lem esse sensum, sed si cui aliud quid videatur rei
 scopoque conformius, eligendi potestas conceditur.
 Turretinus verba Christi *καθίστασθε μεθ' υμῶν* &c. ad
 dignitatem quam habituri sunt in coelis exaltati, ad
 communionem gloriae regni Christi supra ipsam
 Ecclesiam, duodecim tribuum nomine designatam,
 extendit, & putat verba ipsa aperte eo ducere, quia,
 agitur, inquit, de tempore, quo Christus sessurus,
 dicitur in throno gloriae suae, quod ultimo die im-
 pleri debet, & de dispositione regni Christi, seu,
 communionem bonorum ejus, assidendo scilicet,
 mensae ejus, & bibendo cum eo, quod perfecte &,
 plene demum fieri debet in coelis., Ubi tamen
 excipi posset, quare illa verba accubitus &c.
 in regno coelorum praecise referantur ad ultima
 tempora, novimus enim Sacram Coenam symbo-
 lum esse spiritualis cum Christo communionis, quae
 quoque inter solum nostrum spiritum & Christum
 intercedit, etiam si plenior speranda, quando Spiritus
 noster in eo ipso corpore, quo olim usus, redempto-
 rem suum videbit *Job. XIX. 26.*

§. XV. Dubia quoque & difficultates suas
 patitur secunda sententia. Quod enim spectat pal-
 maria ipsius momenta, dum a) dicitur Christum
 statim post adscensionem occupasse thronum glo-
 Dubia quae-
 dam moveat-
 tur contra
 secundam
 sententiam,

gloriae, *b*) per exaltationem Christi & reditum in locum, unde venerat, caelum reclusum typumque scalae Jacobae impletum, haud difficulter concedimus. Verum de his quaestio proprie non est, quum generaliora sint, sed de statu & conditione discipulorum diversa, qualis ea in hisce terris obtineat, qualisve olim futura, utriusque enim hujus status *divi-
toris* est manifesta. Quare videtur Christum huc maxime oculos intendisse, ut ostenderet, neminem cum se ipso triumphaturum, nisi qui per regenerantis Spiritus gratiam novam vitae rationem ingressus. Hinc simul concidit, quod *c*) proferebatur argumentum, novam, in Christi glorificatione, mundo ut *Clar. Roëllius* loquitur, faciem accessisse, sive doctrinam, sive mores, & quod addimus omnia gratiae beneficia, quae uberiori longe mensura tunc concessa, quod per effusionem Spiritus Sancti factum, spectemus. Regni enim coelorum initium & computus ducitur inde a Servatoris nativitate, & illo temporis articulo, quo muneri suo mediatorio per baptismum initiatus discipulos collegit, ceu passionum & insequentis gloriae testes, qui utique regenerari debebant & ita praeparari, quo postmodum digni Evangelii praecones cum inter Judaeos tum gentes esse possent. Ecquis enim negare sustineat Christi discipulos, simulatque vocabantur, aliam vitae rationem iniisse; quum haec maxime Judaeis, testante historia Evangelica, peregrina videretur, tantarumque calumniarum & persecutionem causa existeret? Ecquis dubitaret, Christi discipulos vere fuisse

fuisse regenitos, quamprimum nomen suum Christo dedissent, quum absque Spiritu Sancto in Christum nemo credere, sincere ipsum amare & ita sequi queat? Quamvis concedamus facile, post Christi glorificationem Spiritus Sancti operationes longe efficaciores & suaviores fuisse. Spiritus Sanctus omnium omnis temporis & œconomiae fidelium ductor & consolator exiit. Quo enim sensu Spiritus Sanctus *Job. VII. 39.* non fuisse dicatur, de eo satis constat.

d) Qua ratione verba Apostoli huc adplicentur, mirum videri posset, quum renovatio illa *2 Cor. V. 17.* omnibus ac singulis fidelibus, ubicunque etiam locorum existant merito conveniat, quum enim quis in Christum credit, eo ipso momento nova evadit creatura: Vitaeque hujus spiritualis sensus eximiam hanc cujuscunque confessionem efficit.

e) Parum quoque praesidii enascitur ex connexione & scopo, ad hanc opinionem stabiliendam, quantum enim nos videmus ille scopus Servatoris, ut de securura olim glorificatione, & plenissima liberatione certiores suos discipulos redderet, obtinere potest, etiam si verborum *ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ* nulla habeatur ratio, sequentia enim: *Quum sederit filius hominis in throno gloriae suae, sedebitis vos etiam in thronis XII judicantes XII tribus Israël. Et quisquis reliquerit domos, aut fratres, aut sorores &c. causa nominis mei, centuplicia accipiet, & vitam aeternam hereditatis jure possidebit,* satis superque statum novum & gloriosum innunt. Demus hoc quoque quod Christus instantem, & felicem illam *καταστροφῆν*, quum ad

D

dex-

dextram Patris evertus, iudicium in Judæos per suos discipulos prænantiaverit, imo Hierosolimam & cum ea rempublicam, & terram Judaicam evertendo illos ipsos iudicaverit & condemnaverit, qui ipsum ut blasphemum & seditiosum damnaverant prius. Tantum tamen abest, ut Judæi, qui hic dicuntur iudicandi, iusta Dei iudicia in gravissimis etiam poenis agnoverint, & verbum Evangelii receperint, quin potius in dies majore adversus Christum ejusque discipulos odio exarserint, eosque & gravissimis persecutionibus fuerint adorti. Et quod de Judæis verum, omnibus etiam Ecclesie Christiane hostibus haud immerito tribuendum est, prædicatio enim Evangelii & iudicii a Christo olim exercendi a plerisque derideretur, & non aliter aestimatur quam fabula & plebejorum hominum terculamentum. Adeo ut fidelium conditio in hoc mundo laeta & splendida non adpareat, sed facies ipsius plerumque tristis & pallida instar lunae variis vicissitudinibus obnoxia. Talis ergo regeneratio in hoc seculum non quadrat.

Nec tertiae sententiae vires & pondera tanta sunt, ut ab omnibus objectionibus tuta.

§. XVI. Tertiae expositioni opponi posset
 1) sensum admodum durum & coactum fingi, quasi vero discipuli Christum sequi debuissent in regeneratione, quum ille qui *horos, exanos, apuissos* nulla opus habuerit regeneratione, quae tantum modo requiritur in hominibus originali & actuali peccati labe infectis. Si igitur sensus foret, discipulos Christum secutos in regeneratione, suspicio oriretur Christum ejusdem etiam quoad peccati maculam, cum in haer-

ren-

rentem, tum imputatam cum hominibus fuisse conditionis, quod vel cogitare summa foret blasphemia. 2.) Nullum ejusmodi extare in toto N. T. codice exemplum, ideo 3.) praeter necessitatem tale quid statutum, quisquis enim rerum Divinarum cognitione mediocriter tinctus sit, illum minime esse ignarum, quod homo Christum sequi cupiens regenerari antea debeat, & ita demum in regnum coelorum recipi *Job. III. 5.* 4.) Consequenter ejusdem esse momenti, quod dicatur, promissionem tum demum habere, locum, quando stipulatio fuerit praemissa. Multis enim in locis promissiones exhiberi, et si nihil requisitum a fidelibus, quin imo per se patere neminem in regnum coelorum venturum, nisi qui faciat voluntatem Dei. 5.) Iphis discipulis hanc locutionem plane fuisse incognitam & obscuram, sequi Christum *in Ἰη παλιγγενεσία* 6) Admodum difficile esse dijudicatu, num discipuli Christi regeniti fuerint, ipsorum enim factus, terrenus & plane carnalis de regno Christi conceptus, contentio de primatu, Petri studium impediendi instantem Christi passionem *Matt. XVI. 22.* talia sunt crimina, quae de regenitis vix ac ne vix dici queunt. 7.) Huc quoque facere versionem Syriacum, quae non tantum signum distinctivum post illa verba, *qui me secuti estis*, ponat, sed etiam sic habeat *ܘܢܗܘܢ ܘܨܒܘܢ ܘܥܠܘܢ ܥܘܠܡܐ ܕܥܘܠܡܐ* &c. in seculo novo, *quum sedebit filius hominis super thronum gloriae suae*: Atque adeo illam distinctionem, quam Christus ipse Syriaca dialecto usus fuerit, retinendam. 8.) Non frustra poni articulum demonstrativum *Ἰη παλιγγενεσία*, quod

si enim Servator nihil aliud indicare & monere voluisset, quam ut discipuli ipsum *regenerati* sequerentur, s. d. in genere ipsum dixisset *ἐν παλιγγενεσία*.

Ultima sententia tenet medium, quare ei pauca opponi possunt,

§. XVII. Dum quis nulli harum sententiarum suum calculum addit, sed eclecticum agit, cui semper libera eligendi facultas, injuste quartae opinionis sectatoribus controversiam moveri quis putaret. Eo tamen non obstante *primo* objiceretur, certum Sacrae Scripturae sensum ubique praefendum incerto, quare quum probabile sit Servatorem ante mortem cum discipulis, absque ulla ambiguitate locutum, rem melius institui, si certam quis interpretandi rationem sequatur. *Secundo* si conferantur expositiones, & variae lectiones, quae cum praecedentibus & sequentibus vel conjungunt, vel ab iis disjungunt, eas fore plures prae illis, quae & cum sequentibus & praecedentibus connectunt, *συμῆ* seu distinctivo signo verbis, *ἐν τῇ παλιγγενεσία* & a praecedentibus & sequentibus divulsis.

Iniquum de hac exercitatione iudicium acquirere non ariet.

§. XVIII. Nemo tamen nos temere accusaverit, ac si dubiis, quae imperitus quisque movere posset, delectaremur, ac studeremus quemvis difficultium S. Script. locorum sensum suspectum incertumq; magis reddere, quando mox adstructum, mox vero destructum iverimus, quod terminus *παλιγγενεσίας* vel in resurrectione mortuorum & renovatione seculi, vel Christi ex mortuis resurrectione sit ponendus. Omnem profecto a Sacra Scriptura animum luxuriantem, & scrupulos injicientem exulare jubemus, quum nihil nobis magis curae cordique sit, quam
ut

ut verum genuinumque sensum eruamus, & vindicemus. Pietas in Deum suadet, ut ipsius verbum sanctis tractetur manibus, sancta volvatur mente. Quare hac cautela omne iudicium finistrum depellimus, & rogamus ut quisque hanc disquisitionem aequa rationis lance dijudicet, nosque in eorum centum non referat, qui κατηρέειν τὰς γραφὰς suum ἔργον arbitrantur. Dissertationem enim conscribimus, in qua, quicquid contra moveri poterat, extare debuit.

§. XIX. Optio igitur si nobis, pro libertate unicuique concedenda, datur utram elegamus, ea esto tertia interpretatio, quae cum praecedentibus τὴν παλιγγενεσίαν copulat. Cujus rationes §. XII. ejus roboris nobis videntur, ut parum vel nihil contra eam valeant, quae §. XVI. in medium prolata sunt. Refellere nullo quisque negotio poterit. Absit Christum eadem labe, qua nos premimur miseri, infectum. Absit Christum regeneratione opus habuisse, qui est a peccatoribus separatus *Hebr. VII. 26.* haec enim nemo sanus vel ad momentum in dubium vocaverit. Christus voluit, quin imo iussit discipulos id continue exequi, quod Spiritus, ejus gratia erant regenerati, discitaret, serio mandans, ipsius parerent praeceptis, & pergerent ipsum sequendo *Matth. XVI.* Hic enim Spiritus non alia, Christo mediatore in his terris versante, docturus, alia, ipso in coelum evecto, praeceptorus erat. 2) Quum dicitur exemplis destitui secundam sententiam, illud plane absolum viderur, licet n. nullibi eadem locutio

oc-

occurrat ἀκολουθεῖν ἐν παλιγγενεσίᾳ, tamen aliae sunt, quae de beneficiis gratiae dicuntur e. g. quando 1 Cor. XVI. 13. dicitur *γεννηθεὶτε, ὡς ἦτε ἐν τῇ πίστει* &c. conf. Col. II. 7. 1 Tim. II. 15. & si etiam quis nolit hanc responsonem admittere, sufficit, quod ἀκολουθεῖν τῷ Χριστῷ ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ commodum hunc fundat sensum, regenerantis Spiritus indicia luculentissima prodere, persistendo in fide, charitate, sanctitate atque actu παλιγγενεσίας fructus uberrimos ferre.

3.) Nullius quoque ponderis illud est, quod obijcitur notissimum esse, hominem antea regenerari; deinde demum Christum sequi debere. Quis nescit, quod quilibet fidelis in fide persistere debeat, si velit gloriae futurae haeres esse, interim tamen toties totiesque inculcatur *σημεῖα ἐν τῇ πίστει*: quemadmodum igitur nunquam satis fideles de officii debitis monentur, ita praesertim de regenerationis fructibus.

4.) Corruit hinc sequens oppositio, dum liberum Deo est aliquando vitam aeternam & beneficia gratiae in h. seculo promittere, nulla mentione facta conditionum, sub quibus ea promittuntur: supponitur enim ubique stipulatio foederis gratiae: *ambula coram me & esto integer Gen. XVII. 1.*

5.) Concedamus discipulis Christi illam locutionem fuisse incognitam: eo magis necessum erat ea alta mente reponi, intimisque infigi medullis, *sequimini me in regeneratione*: multa alia illis minus nota fuere, maxime tamen necessaria, quae postmodum demum cognovere, de Christi passionibus & insequente gloria, quae Christo ex mortuis re-

resuscitato ipsis patefacta. Neque dubium est, Christum, post resurrectionem in hisce terris versantem, prolixius aperuisse, in quo consistat ἀκολούθειν αὐτῷ ἐν παλιγγενεσία 6.) Leve est & plane alienum, dicere Christi discipulos non fuisse regenitos, idque colligi ex fastu, carnalibus de regno Christi conceptibus &c. Esto quod fuerint in discipulis Christi naevi, iis non obstantibus, fuere regenerati; per regenerationem in hac vita non statim perficimur, sed ad perfectionem, ut tendamus, incitamus. In sanctissimis remanent infirmitates, quas non nisi cum mortalibus exuviis deponent. David regnatus, sed nihilominus graviter lapsus 2 Sam. XI. Paulus, electum Domini nostri Jesu Christi instrumentum, sese conqueritur, quod ob belligerantem in membris legem adversus legem mentis, ea non faciat, quae debeat. Rom. VII. 17. seqq. Quanta huic Apostolo magno gentium doctori συνέλαψεν ἐδοξάν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ facefferit negotia, ex 2 Cor. XII. 7. manifestum est. Veram & salutarem, adeoque minime hypocriticam de Christo fidem Petrus habuit, etiamsi male existimaverit Christum sospitorem suum sine passionibus fore. Matth. XVI. 22. 7) Frigidum est argumentum ex Syriaca versione petiitum: distinxerit Syrus interpres, & mereatur interpretis fidem; eo tamen minime convincimur. Si constaret, Christum, dialecto Syriaca loquentem, ita distinxisse, pias flagitaret eam distinctionem ratam habere ac venerari. Humana vero apud nos minime valet auctoritas. 8.) Frustra tandem urgetur articuli de-

demonstrativi, dum dicitur ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ, nervus, ἡ παλιγγενεσία enim aequè respicere potest quin imò debet ad regenerationem discipulorum, cujus Servator illos jugiter vult esse memores, atque ita veros regni coelorum N. T. quod *intus in ipsis esse* debuit, *Luc. XVII. 21.* fovere conceptus; non autem mundanas delicias, divitias & gloriam ab ipso sperare, quo praesudicio tunc communi, discipulos Christi laborasse negari nequit: eo namque spectat illorum quaestio *Act. I. 6.*

Scopo Christi sententiam tertiam maxime infervire ostenditur.

§. XX. Haec sunt sententiae a nobis receptae praesidia, quae ulterius sese adprobarent, si nobis volupe esset pluribus scopum Servatoris nostri urgere, qui utique primarius fuit Petri fastum retundere, praesudicia ipsius & sociorum de regno glorioso in hisce terris erigendo, cogitationes plane dispellere, & ad veram fidem ac constantiam hortari discipulos, quare usus est eleganti hac dictione, ἀνορθώσασθές μοι, quod secundum *Cyrillum Alexandr. lib. 4. in Job. cap. IV. non juxta corpus intelligitur, sed potius virtute, quae ipsis se exercit operibus, praestatur.* Videatur Suicerus, qui plura adtulit exempla, ea quae §. XII. dixim⁹ valde illustrantia. Idem igitur esset, ac si Christus Petro & discipulis reliquis sub illis verbis ἐὶ ἀνορθώσασθές μοι ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ dicere voluisset. Nolite credere, quod regnum in toto qua patet orbe gloriosum & mundanum erecturus, more regum in excelso folio adpariturus, Israëli, semini Abrahami, omnes terrarum incolas subiecturus, & vos primos in hoc imperio ministros a latere sim constituturus: Noli-

Nolite hac falsa ac vana vos spe lactare. Aliud longe imperium & regnum est, illudque non hujus seculi (prouti id egregie & perspicue ex *Matth. XX.* & *Job. XVIII.* claret,) quod vobis expectandum, Contemptum regnum meum in hoc mundo est, nullus ipsius splendor & pompa, quemadmodum me videtis pauperem & abjectum, quare si me sequi vultis, eandem vobis obventuram sortem, eandem vobis viam calcandam credite, & adversus instantes afflictiones animos vestros munite. Si adrenditis ad illa Spiritus mei dictamina, quae in regeneratione mentibus vestris insinuavit: illa dicent, qualis regni mei spiritualis sit conditio; nam uti regnum Dei, quod per regenerationem advenit, cum dolore in vobis inchoatum, ita & in posterum usque ad finem variis afflictionibus obnoxium est: verum ideo animum non abjicite, me ducem vestrum intuamini, vestigiis meis insistite: videtis me quidem nunc vilem, & abjectum, alia autem mox & splendidiori facie adparebo, ex mortuis suscitatus ad dextram potentiae evehctus, in coelis sedebo, & ibi locum vobis parabo. Illud igitur seculum expectate וְהָיָה כִּי (de quo egregia vide apud *Jac. Rhenferdium in Dissert. de phrasi Graeca N T. ὁ αἰὼν ὁ μέλλων* & Hebraea וְהָיָה) in quo perfectio vestra speranda, ibi sedebitis ut Domini & iudices, qui nunc reputamini servi, *περικαθάρματα τῆ κόσμου, πάντων περιψήμα.* Ita Christus vitae aeternae gloriam & felicitatem promissit discipulis, sed sub conditione fidei & resipiscentiae, sub conditione continuandae παλιγγενε-

E

σίας,

oias, scilicet fructuum, ex ea proventurorum, tolerantiae omnium afflictionum acerbissimarum, in tolerantia inconcussae fidei, ingenuae nominis sui confessionis, & quae alia sunt. Haec autem omnia ita sese habere, eo majori fiducia nobis persuademus, quo ipsa promissio discipulis tacta, sc. sessio in throno &c. erat clarior etiam respectu *termini in quo inchoanda*. Fuerint licet discipuli in quibusdam rudes, adeo tamen insipidi non erant, ut ignorarent, plenam felicitatem non prius conferendam, quam post ultimum iudicium, & totalem huius mundi renovationem: utrumque illud, nimirum credere restitutionem regni Israelitici, & credere restaurationem omnium rerum, in fine mundi, simul stare potuit. Et sane quid eximium dixisset Christus, si per τὴν παλιγγενεσίαν, nihil aliud, quam mundi regenerationem voluisset intelligere, de qua praeter Sadducaeos dubitabat nemo? Firmis ergo nostra sententia innititur rationibus, quas non labefactat obiectio (cujus §. XIX. mentionem facere debuissimus) ex locis affinibus *Marc. X. 30. Luc. XVIII. 30.* quod ibi Christus veram mercedem *in seculo futuro* recipendam docuerit, sed qualis illa consequentia? Servator vitam aeternam ἐν τῷ αἰῶνι τῷ ἐρχομένῳ promittit, ergo per τὸν αἰῶνα τὸν ἐρχόμενον παλιγγενεσία exprimitur. Minime: nam quae prolixius apud Marcum & Lucam, brevius à Matthaeo recensentur, qui satis habuit dicere ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει in fine versus 19, subintellecto *illo termino seculi futuri*,

§. XXI

§. XXI. Adversus verum hujus loci & τῆς παλιγγενεσίας sensum gravissime impingunt Myfici, Chyliastae, & ἀποκατάστασις τῶν πάντων, in qua ipsis damnatis, & angelis & hominibus, salus obtingeret, patroni. Frustra hi suae stolidae opinionis firmamenta h. l. quaerunt, quum Christus adeo aperte, distinguat inter pios & impios, his vitam aeternam promittendo, illos ad τὸ πῦρ, τὸ αἰώνιον relegando *Matth. XXV. Illi oleum similiter perdunt & operam, quum Christus, & praesenti loco & alibi, Ecclesiae suae in hoc mundo militanti, graves praedixerit, additiones. Regnum ipsius uti non est de hoc mundo, ita non veniet eo modo, quo illi expetunt, Luc. XVII. 20. In istorum quoque gratiam nihil in hac παλιγγενεσία Christus consignavit, quasi homo Divinam imaginem perfecte exprimere, in Deum redire, & ita, quae Mysticorum Theologorum vox est, deificari possit. Augmentum enim pietatis & constantiam in fide commendat Servator. Exulent igitur fanaticorum somnia, & deliramenta. Pereat tale regnum, quod non nisi in corruptae phantasiae cerebro extruitur. Facestant hinc coelum terra, commiscentes, ima summis confundentes, statum viae in statum patriae transmutantes. Cum ejusmodi hominum monstris nullum nobis & omnibus veris fidelibus intercedit commercium. Nos Christum sequimur per crucem, & juxta ipsius doctrinam, ceu veri nominis ἀπόλοιθοι incedentes, mercedem plenissimam, quam ex mera gratia dabit benignissimus noster Servator, expectamus in futuro seculo,*

quo ad poli gaudia recepti impium mundum, qui
Christum ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ τὸ πῦρ αἰῶνος sequi re-
cusavit, judicabimus.

Γένεστο.

~~~~~

Corollaria Respondentis.

I.

Verba Gen. IV. 7. ואתה חמלה-בו non de pec-
cato, quod Cain illi dominari potuerit
intelligenda, sed *interrogatio*, interpretan-
da sunt: Tu ita ipse dominaberis? potesta-
tem sc. in ipsius vitam tibi arrogando.

2.) Quod Jacob verbis Gen. XXXIII. 10.
כי על-כן ראיתי פניך כראת פני אלהים
quandoquidem a-
spexi faciem tuam ac se faciem Dei aspexissem,
nihil commiserit, quod vel mendacium,
vel adulationem sapiat, statuimus.

3.) In die novi anni זבחן חרועה Judaeos cornu
arietinum & non bovinum vel vaccinum
inflasse, ne se μοχλοποιίας criminis, specie
quapiam, reos redderent ipsoꝝ fabulis
addecensendum est.

4.) Quan-

- 4.) Quando versus 21. cap. III. *Eccles.* ita in Germanica versione extat, ut simplicibus mortalitatis animae suspicio ingenerari possit, longe melius est illum pro genuino verborum significatu vertere. Wer fennet den Geist des Menschen/ der da aufwärts fährt/ und den Geist des Viehes/ der unterwärts in die Erde fährt? cum quo Judaica & Belgica versio, ut & Latina Junii & Tremellii egregie conspirant.
- 5.) Serpens aeneus non diabolum praefiguravit, sed egregius fuit Jesu Christi typus.
- 6.) Per Thammuz *Exech. VIII. 14.* non crocodilus, sed Osiris, & per hunc cum Moses, tum Josephus intelligendus est.
- 7.) Per τὸ πῦρ *Matth. III. 11.* quo Christus baptizaturus erat, & salutaris de peccato convictio, & hinc ortus dolor, atque reproborum perditio intelligi potest.
- 8.) Similiter πνεῦμα ἄγιον & τὸ πῦρ spiritum igneum per hendiadyn indicant.

9.)

- 9.) Βαλλολογεῖν *Matth. VI. 7.* cum ex gentili-
um Deorum πολυωνυμία in precibus rece-
pta, respectum simul habito ad Battum
Poëtam, tum vero ab inconditis & primis
infantum vocibus desumptum est.
- 10.) Quum iris smaragdina adeoque unius
tantum coloris *Apoc. IV. 3.* thronum
circumdedisse dicitur, id illustri ratione
perfectam Dei cum hominibus reconci-
liationem significat.
- 11.) Verba *Marc. XI. 13.* ἡ γὰρ ἦν καιρὸς σύκων
inter tot sententiarum divortia sensu
communi exponenda, non enim erat *tempus
ficuum*, & mystice scopo Christi adplican-
da esse censemus.
- 12.) Dum Apostolus Paulus ad *Hebr. XII. 24.*
dicit: quod accesserint ad novi foederis
mediatorem Jesum, & sanguinem adspers-
ionis potiora loquentem, quam loqua-
tur Abel, sacrificium Abelis illiusque san-
guinem ultimis verbis innui judicamus,

Gra-

* * *

GRATULATIO

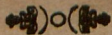
PRAESIDIS

AD

ORNATISSIMUM ATQUE PRAESTANTISSI-
MUM JUVENEMDN. JOHANNEM JACOBUM
CUNTZE,AUDITOREM DILECTISSIMUM,
RESPONDENTIS PARTES EGRE-
GIE SUSTINENTEM.

Kαλλίστην ἐστὶ κτήμα παιδεία θεολογία. Eruditio
pulcherrima mortalibus est possessio,
egregie dixit Menander. Nobis Christianis ea
audet vera eruditio, quando Servatoris nostri
verba serio meditamur, modum ipsum sequendi
sedu-

sedulo inquirimus, Ἐ παλιγγενεσίας Spiritu ad
beatissimum aeternitatis seculum praeparamur.
Laude igitur dignum Tuum institutum est, dum
omnibus eo contendis nervis, ut tale Tibi bonum
Ἐ κτῆμα adquiras, quod nulla temporum injuria,
nullae hujus aevi acerbitates intervertere, non
fures auferre, non rubigo consumere, non tinea
corrumpere valent. Gratulor Tibi de Tuae indu-
striae publico specimine. Gratulor de felicissimo
initio pulcherrimae mortalium possessionis, quam
ubicunque locorum deges, tecum portabis. Gra-
tulor de bono quod mentem Tuam perficere Ἐ
aeternum summis perfundere potest gaudiis.
Faxit JEHOVA quo Tua studia in parentum
omniumque Tuorum cedant gaudium. Praepa-
ret Te benignissimus noster Servator τῆς παλιγγε-
νεσίας Spiritu, quo Ecclesiam regenerandi Ἐ
aedificandi electum in ipsius manu sis
instrumentum.

01 A 65 38

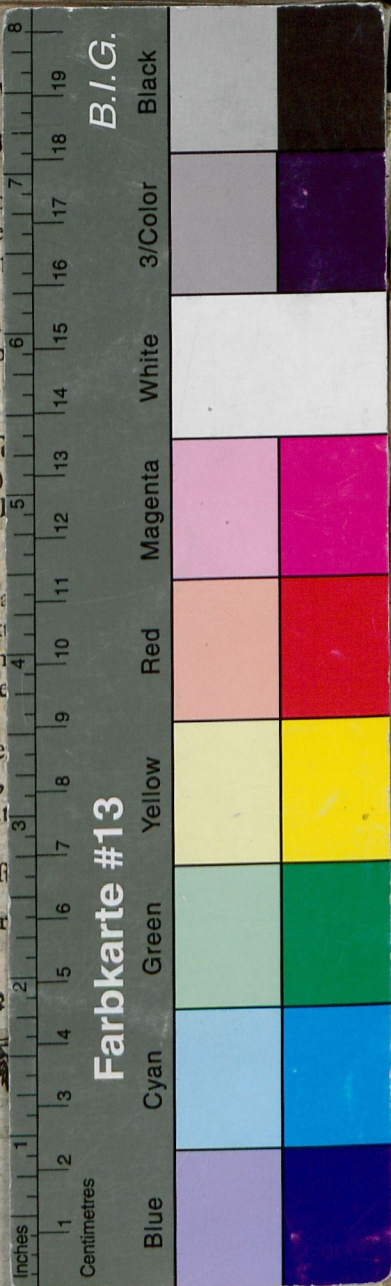
ULB Halle
002 933 470

3

Sb.

29

20 2

כספ
DISSERTATIO PHILOLOGICA,
DE VERBORUM
EN TH: ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑ,
Matth. XIX, 28.
SIGNIFICATU ET
COHAERENTIA,

Quam
DEO T. O. M. AUSIBUS CLEMENTER ADSPIRANTE
PRAESIDE
FRANCISCO ULRICO
WALTERO,

S. S. THEOL. DOCT. LING. GRAECAE PROFESS. ET ECCLES.
REF. PASTORE,

AD DIEM JANUARIII MDCCXXXI
H. L. Q. S.

DOMINORUM COMMILITONUM
discussioni offert

RESPONDENS
JOHANNES JACOBUS CUNTZE,
MOLLENBECCA-SCHAUENBURGICUS HASSIUS,

RINTELII
TYPIS JOHANNIS GODOFREDI ENAX
ACAD. TYPOGR.

